

Dikten skapar lugn i klassen

Hur styr du upp elever och får lugn i ett riktigt stökigt klassrum? Svenskläraren Peter Ferm läste dikter. Här bjuder han på ett undervisningsupplägg han utvecklade till projektet Diktodrama.

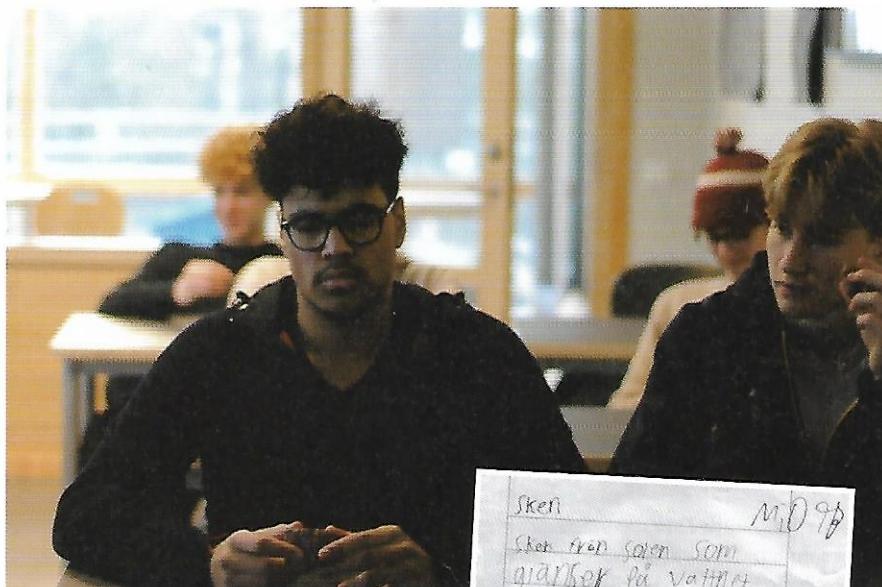
Vad skulle jag ta mig till när jag ställdes inför att behöva ha skolans svåraste klass i helklass i nian? Sist de var i helklass knäckte de sin klassföreståndare som sa upp sig och lämnade läraryrket helt. Hon fick nog när eleverna började elda inne i klassrummet. Klassen hade den specifika inställningen att respekt för lärare var detsamma som att vara rädda.

Jag insåg lätt att jag inte under några omständigheter vare sig kunde eller ville göra dem rädda för mig. Jag funderade hela sommaren på hur jag skulle kunna ta mig an utmaningen. En dag slog det mig: Läs dikter!

Vad jag ville uppnå var en lugn samling i början på varje lektion då det skulle vara helt tyst medan jag läste. Jag delade också ut dikterna på papper så att alla kunde följa med i texten. När jag läst ställde jag frågan: Vilket ämne berör den här dikten? Svaren blev oftast kärleken, döden eller naturen. Och med det nöjde jag mig. En del av poängen var att absolut inte börja förklara dikterna eller rätta eleverna. Då skulle de genast börja tänka att deras egna upplevelser inte duger och så skulle de tappa intresset. Faktum är att elevernas spontana svar nästan alltid var adekvata.

Och det visade sig att det här konceptet funkade bättre än väntat. Tills en dag mitt i terminen då klassens tuffa tjejer bestämt sig för att göra uppror. De lät mig absolut inte läsa utan slängde ur sig den ena förolämpningen värre än den andra. Jag hade inget annat vapen än att börja skriva allt de sa på tavlan. Jag hade lärt klassen att anteckna allt jag skrev på tavlan. Så tjejgruppen tjafsade, jag skrev på tavlan och klassen antecknade. Tills den tuffa gruppens ledare drog sitt slutgiltiga vapen:

– Peter, det är ingen som tycker om dig!

Saeed och Mio i 9B på Trångsundsskolan i Huddinge kommun.

Alla som tycker om Peter räcker upp en hand!

Jag insåg att mot detta var jag helt försvarslös. Men då räckte en av de tuffa killarna upp handen och sa:

– Ja, jag! Jag tycker om Peter av hela mitt kön!

Alla brast ut i skratt och sedan blev det tyst. Då ringde det ut till den viktiga kvartsrasten då hela skolan hade rast samtidigt, men alla stannade kvar och jag kunde läsa *Om kriget i Vietnam* av Göran Sonnevi. Några år senare skrev ledartjejen en egen diktsamling och nu är hon norsklärare i Norge ...

Under mina drygt tjugo år som lärare har jag fortsatt utöva den här lilla diktläsningsseritualen både i årskurs nio och på gymnasiet och någon gång även i årskurs åtta. Eleverna brukar tycka att det är ett mysigt sätt att börja lektionerna på. Med tiden har det byggts

ut till ett projekt jag kallar Diktodrama. Eleverna får också välja dikter själva och både tolka dem och läsa dem för klassen om de vill. De får också skriva egna dikter, och eftersom jag är dramapedagog händer det att vi gör dramaövningar som gestaltar dikterna. Någon gång har det hela slutat med en litterär kabaré som inte bara bestod av estradpoesi utan även fysiska tolkningar av dikterna.

Om man vill testa det här behöver man inte vara ängslig för vilka dikter som passar. Att ställa eleverna inför utmaningar är en del av poängen. Jag börjar gärna med

FOTO: MAJA THUNSTAM

Isabella, Julia och Helena i 9B på Trängsundsskolan i Huddinge kommun.

Arthur Rimbauds *Den sovande i dalen* eftersom han bara var 16 när han skrev den och för att den leder till intressanta tolkningar. Det är ganska vanligt att den som yttrar sig först säger att soldaten sover. Då är den naturliga frågan ”hur tänker du?” och en följdfråga ”är det någon som tänker på något annat sätt?”. Den frågan kan uppfattas som kritik, men om man alltid ställer den blir den avdramatiserad. Man kan också försöka lirka fram en tolkning och fråga vad det innebär att soldaten är blek och fryser och har ett rött sår i sidan. Det är viktigt att ställa öppna frågor. För många är det naturskildringen som är den största behållningen av dikten, men den upplevelsen förstärks av kontrasten till döden och kriget.

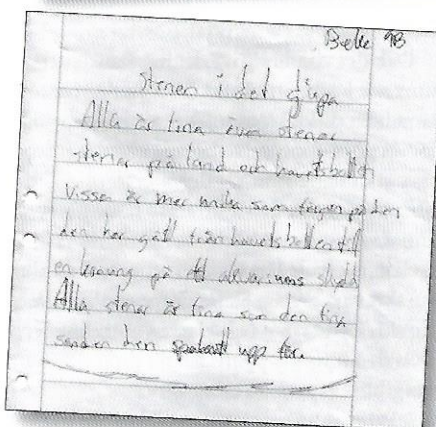
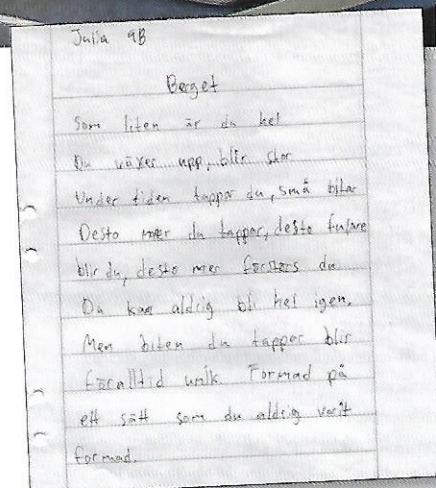
En annan tidig dikt brukar vara Johan Ludvig Runebergs *Den enda stunden*. Där är det lätt för eleverna att pricka in kärleken som motiv. Men det finns en berömd historia om en folkhögskolelev från landsbygden som menade att dikten handlar om mötet med en älg i skogen: ”han talte icke; men ögat talte”. När jag berättat det läser vi dikten igen

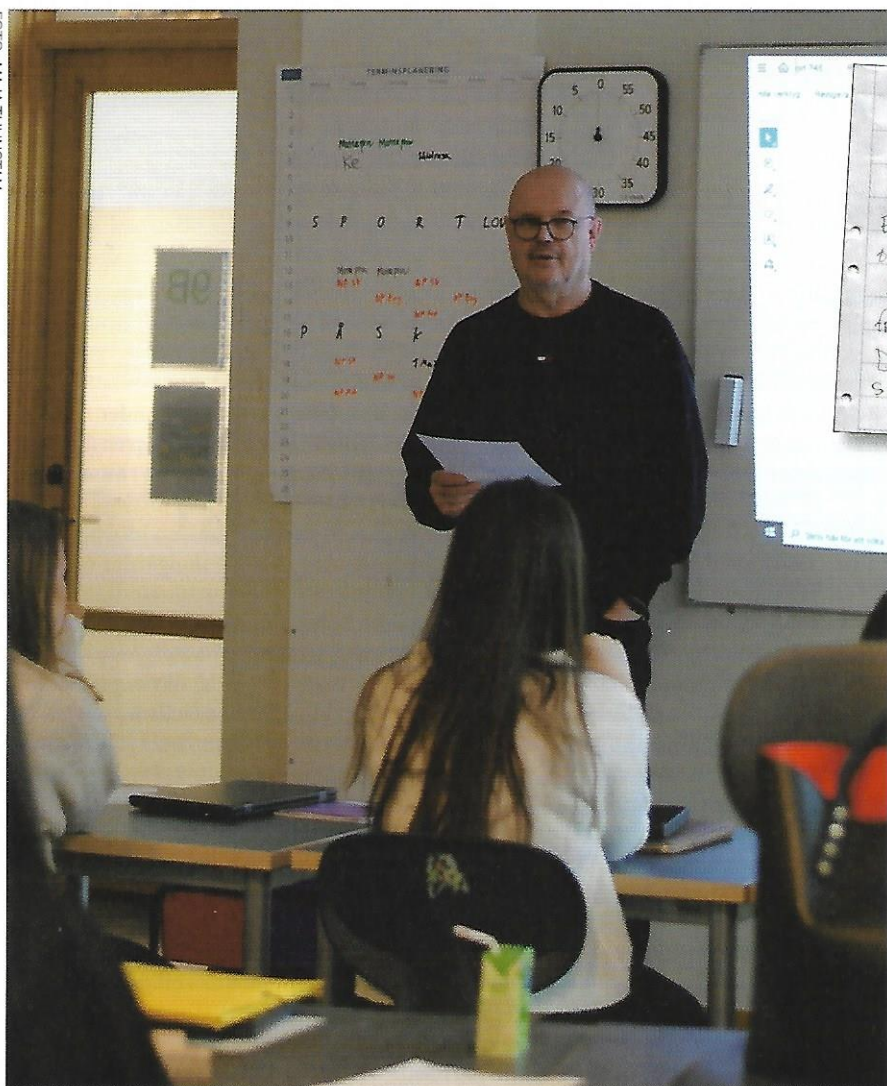
och de flesta brukar hålla med om att mötet med en älg i skogen är en rimlig tolkning. Poängen med detta är att eleverna ska känna att deras egna upplevelser duger.

I en del klasser är det en eller ett par som knäcker koden omedelbart och snabbt kläcker ur sig träffsäkra nyckelord eller kommentarer. Andra klasser är mer ängsliga och trevande och jag får dra ur dem svaren. Men diktläsningen kan i sådana klasser så småningom leda till djupare samtal om dikterna. Det är viktigt att inte tvivla på sin och elevernas förmåga om det går lite trögt i början.

Intimare dikter som Karin Boyes *Visst gör det ont* och Edith Södergrans *Dagen svalnar ...* kan vara känsliga att samtala om. Man får tassa på lätta fjät om ämnet kommer in på pubertet och sexualitet. Det brukar inte vara vad tonåringar vill prata med sin lärare om.

Jag brukar variera dikterna från de skenbart enklaste som Gustaf Frödings *Gråbjörssång* och Werner Aspenströms *Sardinien på tunnelbanan* till mer komplicerade dikter som Erik Johan Stagnelius *Till*

Peter Ferm läser *Svart asvanor* av Carl Snoilsky.

Förruttnelsen och Erik Lindegrens *Arioso*. Faktum är att eleverna är mer kritiska mot det enkla och tenderar att uppskatta det komplicerade och sammansatta mer. Men jag ser det som viktigt att vidga vyerna och etablera att ramarna för vad som är lyrik kan vara väldigt vida.

Efter att vi samtalat om *Till Förruttnelsen* brukar jag också "rappa" den taktfast. Respektlöst, javisst, men det är en del av poängen och det brukar uppskattas. Det skapar igenkänning hos eleverna.

När jag börjat många lektioner med "dikt-samling", låter jag eleverna botanisera själva i olika antologier. Efter att ha tagit del av mitt urval, brukar det finnas ett sug efter det. De ska hitta tre dikter som de sedan ska analysera. Medan de letar och läser får de

dock inte veta vad analysen kommer att gå ut på. Det ska komma som en överraskning. De får en mall som ser ut så här och de ska motivera alla svar:

- A. Vilken färg har dikten?
- B. Hur låter dikten?
- C. Hur luktar dikten?
- D. Hur känns dikten att ta på?
- E. Vilket klimat har dikten?
- F. Vilken tid på dygnet är det i dikten?
- G. Vem (vilka) bor i dikten?
- H. Var finns dikten (tid och rum)?

De ska alltså inte dissekera dikterna enligt litteraturvetenskapliga kriterier, utan fördjupa sin personliga upplevelse av dem. Ofta blir det väldigt inspirerande analyser. Har de en gång analyserat dikter kreativt så blir det också lättare för dem att analysera dikter

Vågor Gustav
 Fast den sått, men dappade laget
 Drojs ner, mitt i havet
 Ensam och kött,
 Lilla hopp var funnet
 Med månens kräfte, han den flott
 från till en kast här det sett en kött,
 Detta är en dikt om en sås,
 som sågt

mer strikt senare, är min tanke. Jag vill göra anspänningen mindre och sticka hål på all överdriven respekt.

Som en del av tolkningen brukar de också få rita/måla porträtt av dikterna – inte illustrera! Helst i samarbete med bildämnet.

Någon eller några gånger under läsåret får de också etydartade övningar i att skriva egna dikter. En gång ber jag dem blunda medan jag delar ut vackra stenar till var och en. Jag ber dem föreställa sig hur stenen ser ut, var den kommer från och hur det såg ut där, liksom vad stenen varit med om för att hamna i deras hand. Först efteråt får de veta att de ska skriva en dikt.

En dramaövning jag gör ibland går ut på att de ska gå runt i rummet och hälsa på varandra med en diktrad, sångtexttrad eller reklamslogan och varje gång byta texttrad med varandra, så att det slutar med att alla har helt andra texttrader än vad de börjat med. Detta tumult är också inspiration till diktskrivande.

Om tiden finns brukar vi också viga ett par lektioner åt att skriva rap-texter. Då brukar jag inleda med en genomgång om rappens historia med mycket musik. Rap har inte alltid låtit som den gör nu. Jag lär dem också att svensk rap ofta är skriven på det medeltida versmättet knittel. Absolut bäst blir den här övningen om man kan samarbeta med musikämnet. Många vill gärna ha ett beat att skriva till.

Till sist: Nyckelorden för de här sätten att ta sig an dikter i undervisningen är: Tillit, kreativitet, engagemang och nyfikenhet.

Peter Ferm, lärare i svenska och SO på Trångsundsskolan i Huddinge, samt kulturskribent